

[spreekende regel] Uitgelicht

[bovenkop] Boekbespreking

[kop] Het gevoelsleven van de Concertgebouwbezoeker

[auteur] Wouter de Nooy

Hans Abbing – *Van hoge naar nieuwe kunst* – Groningen: Historische uitgeverij, 2009 – 9789065540324 – Prijs: €20,-

In zijn nieuwe boek vraagt Hans Abbing zich af waarom het bezoek aan concerten met klassieke muziek afneemt en de bezoekers vergrijzen. Hij zoekt het antwoord in een vergelijking tussen het klassieke concert en het popconcert. Hij is zich ervan bewust dat dit door sommigen opgevat zal worden als een provocatie, maar de overeenkomsten naar budget (toegangsprijs), tijdsbesteding (vastliggende tijdstippen), locatie (podium buitenshuis) en product (een avondje live muziek) rechtvaardigen de vergelijking.

Wat is nu het belangrijkste verschil tussen het klassieke concert en het popconcert dat de terugloop bij het eerste kan verklaren? Abbing laat verschillende sociaal-wetenschappelijke verklaringen de revue passeren. Nee, meent hij, het gaat niet op de eerste plaats om sociale status en distinctie. Bij sommige popmuziek, bijvoorbeeld *dance*, zien we een minstens even hoog opgeleid publiek als bij concerten met klassieke muziek. Of dit argument helemaal zuiver is, weet ik niet. Misschien is *dance* de feestmuziek van studenten w.o. en hbo, zodat het hoge opleidingspeil niet hoeft te betekenen dat deze muziek status en distinctie verleent.

De complexiteit van klassieke muziek speelt volgens Abbing ook een ondergeschikte rol. We horen in het dagelijkse leven zoveel klassieke muziek dat eenieder voldoende competentie heeft om klassieke muziek te kunnen begrijpen en waarderen. Hij heeft hier een punt.

De belangrijkste reden dat vooral jongere mensen wegblijven bij het klassieke concert is volgens Abbing de sfeer die tijdens dergelijke concerten heerst. De strakke

gedragsregels tijdens het concert – onbeweeglijk stilzitten, geen interactie tussen publiek en dirigent of orkest – zou jonge en nieuwe bezoekers afschrikken. Deze sfeer zou publiek uitsluiten dat zich deze omgangsvormen niet eigen heeft gemaakt. In ieder geval is dit de reden dat een zestienjarige zoon van een vriend het klassieke concert verschrikkelijk vindt waar Abbing hem mee naar toe neemt.

[tussenkop] De informele mens

Abbing plaatst deze conclusie in de context van de informaliseringstheorie van met name Cas Wouters. De westerse mens zou de afgelopen decennia veranderd zijn van een formele, regels volgende en autoriteit minnende persoon in een meer informele mens die wil onderhandelen over hoe je je in een bepaalde situatie moet gedragen. Een belangrijk kenmerk van de informele mens is dat hij of zij emoties op een beheerste manier kan en wil tonen bij een sociale gelegenheid zoals een concert, terwijl de formele mens juist gewend is om de emoties in te houden. De overstap naar het popconcert en het klassieke concert is nu snel gemaakt. Als iets het toonbeeld is van een formele situatie waarin emoties ingehouden worden en er niet onderhandeld wordt met het medepubliek (schuif eens wat op, ik wil swingen) of de musici (*we want more*), dan is het wel het klassieke concert.

Met behulp van de informaliseringstheorie maakt Abbing vervolgens de stap om de hoge kunst dood te verklaren en het tijdperk in te luiden van de nieuwe kunst. Het tijdperk van de ingehouden emoties, een belangrijke fase in de ontwikkeling van de westerse beschaving, zoals Abbing in navolging van Norbert Elias zegt, loopt af. Daarmee is ook het klassieke concert in de huidige vorm gedoemd te verdwijnen. Hiervoor in de plaats komt nieuwe kunst, waarbij de toeschouwer emoties beheerst toont. De klassieke muziek hoeft niet te verdwijnen, zo betoogt Abbing, maar de bezoeker moet op een andere manier benaderd en behandeld worden. Dit levert een nieuwe vorm van kunstconsumptie en kunstbeleving op.

Abbing kiest een uitgesproken sociaal-constructivistisch uitgangspunt: ‘In de benadering van dit essay is kunst hoog, omdat ze met gemak op ingehouden wijze wordt geconsumeerd.’ (p. 13). Wanneer je dit letterlijk neemt, betekent een andere vorm van kunstconsumptie per definitie een andere kunst. Op het eerste gezicht is hiermee de cirkel

van Abbings redenering rond: een nieuwe beleving van klassieke muziek levert een nieuwe kunst op. Hetzelfde muziekstuk is hoge kunst wanneer uitvoering van de muziek op ingehouden wijze wordt beleefd, terwijl het nieuwe kunst oplevert wanneer de emoties tijdens de uitvoering op beheerste wijze worden getoond.

Bij nader inzien is deze benadering weinig gelukkig. Het onderscheid tussen emoties inhouden en beheerst tonen is onduidelijk. Het onbeheerst tonen, dat nodig is voor de bewering dat ook de nieuwe kunst beschaafd is, wordt niet behandeld. Zou daarvan sprake zijn wanneer bezoekers hun stoel uit de zaal rukken en tussen de musici van het symfonieorkest werpen? Ook de betekenis van kunst is onduidelijk. Een voetbalwedstrijd waarbij de toeschouwers hun emoties inhouden, is ook hoge kunst? Dat kun je natuurlijk zo definiëren, maar dan moet je het begrip kunst verder niet gebruiken in de meer gangbare betekenis, wat Abbing wel doet.

[tussenkop] Studieuze cultuurdeelname

In de roman *Het slotfeest* schetst Jacques Kruihof de cultuurminnaar van weleer. De hoofdpersoon van deze roman doceert literatuur aan een lerarenopleiding, is vaste bezoeker van het Concertgebouw en bevriend met een dirigent. Deze hoofdpersoon kwam me vaak voor ogen toen ik Abbings analyse las. De stelligheid waarmee de hoofdpersoon oordeelt over wat goed is en wat niet de moeite waard is, verbaasde me en maakte me kregelig. Ik kan me maar moeilijk vinden in dergelijke absolute oordelen, wat erop wijst dat de behoefte aan en het respect voor autoriteit inderdaad is afgenomen. Ook het *dédain* van de hoofdpersoon voor minder cultureel onderlegden tijdens pauzes en na concerten in het Concertgebouw, kwam als onaangenaam op me over. Ik kan me voorstellen dat dit leidt tot sociale uitsluiting van mensen.

Desalniettemin is de hoofdpersoon uit *Het slotfeest* me sympathiek. In de idealen en levenswijze van de hoofdpersoon zitten kanten die me zeer aanspreken. Vermoedelijk gaat het daarbij vooral om diens 'studieusheid' in de omgang met kunst. Deze term hanteert Abbing ook wanneer hij de participatie aan hoge kunst typeert. Niet alleen worden emoties daarbij ingehouden, de nadruk ligt ook op de beoordeling van details in de uitvoering van de muziek die getuigen van een studieuze invalshoek. Het verdwijnen

van de hoge kunst zou dan betekenen dat de studieuze omgang met kunst en cultuur verdwijnt. Kunst is (weer) alleen amusement?

Het is bij dit aspect dat ik Abbings analyse tekort vind schieten. Het wegvallen van een kunst met aanzien en gezag die burgers aanzet tot studieus gedrag moet, lijkt me, sociologische implicaties hebben. Elitevorming zal dan plaatsvinden rond andere aanleidingen en zal gedreven worden door andere idealen. Als er een culturele elite is geweest die enig tegenwicht vormde tegen een economische elite, wat gebeurt er dan wanneer die culturele elite verdwijnt of het ideaal van studieusheid inwisselt voor een ander ideaal?

Abbing omzeilt deze vragen mijns inziens doordat hij uiteindelijk alleen oog heeft voor de psychologie van het individu. Wanneer de informele mens andere behoeften heeft, dan sluit je daarop aan door je product te veranderen. Een concert voer je uit in een andere, informele setting. Nieuwe kunst is een neutraal begrip, zo schrijft hij. Net als elk ander economisch product is het niet intrinsiek goed of slecht. Toch blijft hij de term kunst gebruiken in plaats van bijvoorbeeld vermaak, waarmee hij een appèl doet op een sociale functie die niet direct in economische termen is uit te drukken. Het is jammer dat die functie onderbelicht blijft.

Het boek is prikkelend en provocerend zoals een essay moet zijn. Soms vliegt Abbing uit de bocht bij zijn psychologisering en generalisering. Zo koppelt hij het inhouden van emoties op een gegeven moment aan gevoelsarmoede. De bezoeker in het Concertgebouw houdt niet alleen deftig zijn emoties voor zich, hij heeft die emoties volgens Abbing niet, zo concludeer ik dan baldadig. De hoofdpersoon van *Het Slotfeest* protesteert luid.

Wouter de Nooy is socioloog en docent bij Communicatiewetenschap aan de Universiteit van Amsterdam